

***Het-* genus bij leenwoorden in het Brusselse dialect en in de Nederlandse standaardtaal – De invloed van syllabebouw en klemtoonpatronen**

Georges De Schutter, erelid van de KANTL

Samenvatting

De Vriendt & De Schutter (te verschijnen) brengt materiaal dat als conclusief kan gelden voor het feit dat in het Brussels-Nederlandse dialect tweelettergrepige woorden met eindklemtoon significant vaker dan andere leenwoordtypen onzijdig genus krijgen. Uit een nieuw samengesteld corpus blijkt dat dezelfde tendens naar onzijdig toe (en dus van het oorspronkelijke genus is het Frans weg) ook in de Nederlandse standaardtaal bestaat. Bovendien blijkt in dit vervolgonderzoek dat dezelfde voorkeur ook voor andere leenwoorden met niet-beginklemtoon geldt.

Een verklaring voor de evolutie in het Brussels zoekt Treffers-Daller (1994) in de formele gelijkheid in syllabe- en klemtoonpatroon met het afleidingstype met onbeklemtoond prefix (b.v. bezoek, ontslag), dat in het Nederlands en al zijn dialecten (met inbegrip van het Brussels) vrijwel zonder uitzondering onzijdige woorden oplevert. Van Marle (2004) verwerpt die poging tot verklaring, omdat de twee woordtype in morfologisch op zicht te ver van elkaar af staan.

In deze tekst wordt geargumenteed dat er, behalve de oppervlakkige syllabe- en klemtoonaptrone, nog een ander gemeenschappelijk kenmerk is: de semantische aansluiting van veel representanten van beide typen bij infinitieven op -en en -eren (b.v. verslag – verslaan / respect – respecteren). Bij substantivering hebben die infinitieven onzijdig genus, en dat genus kan op de semantisch verwante afleidingen of leenwoorden overgedragen zijn.

Correspondentie

Georges De Schutter
KANTL,
Koningstraat 18,
9000 Gent

Email

georges.de.schutter
@telenet.be

Abstract

De Vriendt & De Schutter (forthcoming) offers data that may be considered to be conclusive for the fact that in the Brussels Dutch dialect disyllabic French loans with final word accent are significantly more often accorded neuter gender than any other type of loan nouns. A newly composed corpus shows the same tendency towards

‘neuter’ (and, consequently, away from the original gender in French) in the Dutch Standard Language as well. What is apparent from the same research project is, that the relative preference for ‘neuter’ also exists in other types of loans with non-initial word accent.

Treffers-Daller (1994) looks for an explanation for the evolution in the Brussels dialect in the formal similarity of syllable and accent patterns between (French) loan nouns and the derivation type of words with unaccented prefixes (e.g. *bezoek*, *ontslag*), which almost consistently provides neuter gender nouns in Dutch (and in all its dialects, including Brussels). Van Marle (2004) rejects this proposal on the (sound) ground that the two word types are too far apart from a morphological point of view: the autochthonous derivations are complex, the loans are simplex.

In this text I argue that there is another common feature, apart from the superficial syllable and accent patterns: the fact that many items in both word classes are related to infinitives in *-en* and *-eren* (e.g. *verslag* – *verslaan* ‘report(ing)’/ *respect* – *respecteren* ‘respect(ing)’). In nominal use those infinitives have neuter gender in Dutch and all its dialects, and this gender may have been transferred both to semantically related derivations and loans.

---

1. PROBLEEMSTELLING

Dit artikel focust op de genusdistinctie bij leenwoorden in variëteiten van het Nederlands, meer specifiek op de ontwikkeling van de genuscategorie <o>. Directe aanleiding is de studie over het genus van leenwoorden in het Brusselse dialect, waarover uitvoerig gerapporteerd wordt in *De Vriendt & De Schutter (te verschijnen)*. Deze nieuwe bijdrage gaat uit van een aantal vaststellingen in verband met het Brusselse dialect,¹ werkt die verder uit, en breidt de discussie uit tot de Nederlandse standaardtaal. Dat betekent dat op de achtergrond een oppositie meespeelt tussen het Brussels met drie verschillende genera (<o>-<v>-<m>), waarvan twee direct corresponderen met de Franse oppositie tussen masculien (verder m) en feminien (verder f), en het (noordelijke) Standaardnederlands met maar twee (<het> – <de>), waarbij van correspondentie met het Franse systeem absoluut geen sprake is.²

---

¹ Het Brussels is voor de studie van leenwoorden een bijzonder vruchtbare taal: ontleningen aan het Frans zijn schering en inslag. Dat geldt bovendien nog in sterkere mate voor de studie van leennomina: uit onderzoek van Treffers & Van den Hauwe (1990, p. 89, table 3a) blijkt immers dat substantieven in alledaagse conversaties in het Brussels het leeuwendeel van de ontleningen uitmaken.

² *De*-genus in de Nederlandse standaardtaal levert nog eens een oppositie tussen <m> en <v> op bij woorden die naar mensen verwijzen. Het Belgische Nederlands heeft die oppositie ook bij

Zoals gezegd zal ik hier vooral aandacht hebben voor de ontwikkeling van het onzijdige genus. Maar het is noodzakelijk dat die beschouwingen tegenover het globale beeld van de genusspecificaties geplaatst worden, en daarbij zal ik weer uitgaan van wat de studie van het Brussels geleerd heeft. Ik zal mij daarbij uitsluitend richten op het algemene beeld, en een aantal formele woordklassen die specifieke eigenschappen vertonen, volledig buiten beschouwing laten. In punt 2.1, dat de algemene tendensen samenvat, komt ook een bespreking van de reducties in het beschikbare materiaal die ik nodig achtte.

2. GENUSSPECIFICATIE BIJ LEENWOORDEN IN HET BRUSSELSE DIALECT

2.1 ALGEMENE ACHTERGROND

Genuspecificaties zijn in het Brusselse dialect niet echt vast te noemen: er zijn behoorlijk wat woorden met concurrentie tussen verschillende genera. En ook waar er een duidelijke tendens is naar één welbepaald genus, zijn er geregeld persoonlijke, soms ook sociaal bepaalde afwijkingen. Maar volgens de bevindingen van De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) is er wel een reeks formele factoren die een belangrijke, vaak zelfs een absoluut determinerende rol spelen. Wij kunnen ten minste drie formele klassen van leenwoorden tegenover elkaar stellen: twee daarvan zijn op basis van specifieke kenmerken gedefinieerd; de derde is de restcategorie:

- monosyllabische woorden zoals *lak*, *taks* (in het Frans f) en *snack*, *sport* (in het Frans m);
- tweelettergrepige woorden met de klemtoon achteraan, zoals *fabrik*, *karkas* (in het Frans f) en *guichet*, *hospice* (in het Frans m);
- alle overige twee- of meerlettergrepige woorden, zoals *marsjandees*, *ambulans* (in het Frans f) en *ottobus*, *sindikoêt* (in het Frans m).³

Voor dit onderzoek laten wij de volgende groepen woorden buiten beschouwing:⁴

---

zaaknamen, maar er is op dat punt weinig vastheid: de meeste Belgische sprekers laten zich door hun dialect of tussentaal leiden. En dat levert vrij spectaculaire verschillen op, zeker bij leenwoorden, cf. De Schutter & Taeldeman (2009). Met die oppositie kunnen wij dan ook geen rekening houden.

³ Voor verbrabantste woorden hanteer ik de 'fonetische' spelling die door de Academie van het Brussels is ontwikkeld; de zuiver Franse woorden worden zoals in het Frans gespeld.

⁴ De hier verwaarloosde groepen behoren voor de volledige bespreking in De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) tot de boeiendste onderdelen. Dat ze hier buiten beschouwing blijven

- Twee- of meersyllabische woorden die uitgaan op sjwa, zoals *madoile*, *sozje* (in het Frans f) en *bagozje*, *kolleizje* (in het Frans m). De reden voor deze gegevensreductie is, dat sjwa-einde alleen bij verbrabantste woorden voorkomt; woorden in (Belgisch)-Franse vorm hebben nooit zo'n sjwa: een woord als *voyage* wordt immers in Belgisch-Frans uitgesproken als *vwajaasj*.
- De enquête bevatte nogal wat zulke 'Franse' vormen met het formans *-age*, die bij inclusie in het hier te gebruiken gegevensbestand voor een lelijke vertekening van de resultaten bij de leenwoorden met zuiver Franse uitspraak (cf. verder in dit overzicht) gezorgd zou hebben, cf. De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*, nr. 2.4.1.1.)

Niet alleen de formele kenmerken op basis van lettergreepstructuur en beklemtoning leveren onderscheidingscriteria op; in De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) wordt nog met twee andere objectieve criteria rekening gehouden:

- Het genus van het Franse grondwoord, dat hetzij f hetzij m is. Hoewel in het internationale onderzoek vaak gesteld wordt dat het genus in de donor-taal geen of ten hoogste een heel beperkte invloed heeft bij het bepalen van de genuskwalificatie in de ontvangende taal, blijkt alvast voor het Brusselse dialect dat er een significant onderscheid is tussen oorspronkelijk f- en m-woorden. Ik zal dat opnieuw opnemen in punt 2.2.
- De fonetische relatie tussen het woord in het Brussels en het Franse voorbeeld: er zijn 'verbrabantste' woorden, die zich dus in fonologische bouw en uitspraak aan het autochtone dialect hebben aangepast; maar bekend is dat in het Brussels voor de grote meerderheid van de begrippen ook het zuiver Franse woord gebruikt kan worden (cf. De Vriendt, 2004, p. 91-92). Soms zijn beide vormen zonder betekenisverschil bruikbaar; voorbeelden zijn *sindikoêt* – *syndicat* en *kasjet* (met eindconsonant) – *cachet*. Voor een beperkt aantal woorden is niet uit te maken of het woord 'Brabants' (B) dan wel 'Frans' (F) is: een woord als *karavan* / *caravane* kan allebei zijn; zulke hybridische woorden worden in dit onderzoek aan de kant gelaten, voor zover ze niet monosyllabisch zijn. Die laatste subcategorie levert in overgrote meerderheid hybridische woorden op. Waar in het volgende de

---

is dus alleen op tactische gronden gebaseerd. Het aantal in de enquête opgenomen woorden van de typen in kwestie is onevenredig groot, en inclusie in dit nieuwe onderzoek zou de vergelijkbaarheid van diverse klassen van woorden in het gedrang brengen. Het aantal gegevens waarop dit onderzoek gebaseerd wordt blijft sowieso heel groot.

oppositie ‘Brabants’–‘Frans’ ter sprake komt wordt die hele groep buiten beschouwing gelaten, maar in het hier te presenteren hoofdonderzoek (dat vooral gericht is op de bepalende rol van de syllabestructuur) blijven ze een belangrijke rol spelen. Het bovenstaande impliceert dat de monosyllabische woorden alleen maar tegenover de drie andere klassen in hun totaliteit (dus B + F) geplaatst worden.

In wat volgt worden de resultaten van De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) in tabelvorm samengevat, voor zover ze relevant zijn voor dit nieuwe onderzoek. In de tabellen geef ik de absolute aantallen voor resp. <o> – <v> – <m> van alle informanten tezamen.⁵ Uit De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) blijkt dat er belangrijke, en bovendien ook buitengewoon belangwekkende verschillen zijn tussen groepen informanten naargelang van leeftijd en vertrouwdheid met het Frans, maar met die verschillen wordt hier geen rekening gehouden.

2.2 DE RELATIE TUSSEN GENUSTOEKENNING IN HET BRUSSELS EN IN HET FRANS

Als algemeen kader wil ik in dit punt een beeld schetsen van de mate waarin het Brusselse dialect bij zijn keuze voor een van de drie ‘beschikbare’ genera door het genus van het Franse voorbeeldwoord beïnvloed wordt. In de volgende tabel breng ik de enquêteresultaten als volgt bij elkaar:

- Op de y-as worden de resultaten voor alle relevante woorden samengevat;⁶ op de eerste rij staan de resultaten voor de Franse f-, op de tweede rij die voor de m-woorden; er wordt nog een derde rij toegevoegd voor de som van die twee.
- Op de x-as onderscheid ik tussen de monosyllabische, de tweelettergrepige met eindklemtoon, en alle andere meerlettergrepige woorden; in de vierde kolom wordt ook hier het totaal gegeven.

---

⁵ De specificaties tussen vishaken betreffen het Nederlandse genus; naar het Franse wordt met de blote letters f (feminien) en m (masculien) verwezen. Die procedure heb ik overgenomen uit De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*), en wordt door dit hele artikel heen consequent gevolgd.

⁶ De resultaten die hier gepresenteerd worden verschillen van wat in De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) verschijnt, omdat in deze nieuwe bijdrage een aantal woorden en zelfs typen van woorden buiten beschouwing blijven, cf. boven, punt 2.1.

De tabel geeft zowel de absolute aantallen (n) als de tot eenheden afgeronde percentages (%).

TABEL 1:
Scores voor <o>-<v>-<m> bij leenwoorden die teruggaan
resp. op f- en m-woorden in het Frans

		1S			2S, eindtoon			rest meerlett.			TOTAAL		
		<o>	<v>	<m>	<o>	<v>	<m>	<o>	<m>	<v>	<o>	<v>	<m>
n	f	<u>008</u>	<u>127</u>	197	<u>181</u>	<u>416</u>	252	008	<u>251</u>	<u>218</u>	198	<u>795</u>	<u>667</u>
	m	<u>036</u>	052	<u>166</u>	350	088	350	<u>152</u>	<u>052</u>	329	539	<u>192</u>	<u>845</u>
	f+m	045	<u>179</u>	<u>363</u>	<u>531</u>	<u>504</u>	602	<u>160</u>	304	<u>547</u>	737	988	1513
%	f	03	38	59	21	49	30	02	53	45	12	48	40
	m	14	21	65	44	12	44	28	10	62	34	12	54
	f+m	08	30	62	32	31	37	16	30	54	23 ⁷	30	47

Wat onmiddellijk voor elk van de drie onderscheiden formele klassen opvalt, is dat woorden die beantwoorden aan een f-woord in het Frans, veel vaker <v> als genus krijgen in het Brussels dan die die aansluiten bij een m-woord. Omgekeerd komt correspondentie m-<m> vaker voor dan f-<m>, maar die laatste correspondentie is toch allesbehalve zeldzaam. Wij kunnen dat zo duiden, dat in het Brussels de kwalificatie <m> ‘natuurlijker’ is dan <v>, en dus tegelijk defensief sterk staat (het weert vrijwel steeds overgang naar <v>), én veel vaker ‘expansief’ is.

Verder blijkt dat <o> relatief veel frequenter wordt opgegeven bij woorden die teruggaan op (of die ten minste een parallel hebben in) m-woorden in het Frans. Dat is zo bij elk van de drie onderscheiden deelgroepen, en dus uiteraard ook bij de totalen. Het is dus ook zo bij de groep van tweelettergrepige leennomina met eindklemtoon, maar die groep staat toch wel wat apart: het is de enige onderscheiden klasse waar f-woorden van het Frans gerepliceerd worden in Brusselse leennomina die een relatief hoog aantal <o> kwalificaties opleveren: zowat 1 op 5 vermeldingen. Bij de Brusselse parallellen van

⁷ Terloops mag er wel op gewezen worden dat dit algemene percentage opmerkelijk goed te vergelijken is met wat over de distributie van *het*-genus in de Nederlandse woordenschat in het algemeen gezegd wordt in ANS²: ‘omstreeks 25%’ van de Nederlandse substantiefschat zou <o> zijn (ANS²: 149). Het is mij niet bekend waarop die schatting gebaseerd is, maar een aantal eigen tellingen in diverse vormen van geschreven taal komt op een vergelijkbaar aandeel uit.

m-woorden uit de bedoelde groep is het aantal <o>-opgaven wel nog eens zo hoog: het evenaart met zijn 44% het aantal opgaven met <m>.

Het is niet de eerste keer dat de specifieke behandeling van tweelettergrepige leennomina met eindklemtoon wordt vastgesteld: dezelfde waarneming treffen wij bij Treffers-Daller (1994) aan. In punt 2.3 bekijken wij in iets meer detail de behandeling van meerlettergrepige leennomina in het Brussels.

2.3 GENUSTOEKENNING IN HET BRUSSELS BIJ TWEELLETTERGREPIGE LEENNO- MINA MET EINDKLEMTTOON TEGENOVER DIE BIJ ALLE ANDERE MEERLETTER- GREPIGE WOORDEN.

Uit Tabel 1 blijkt zonneklaar dat <o> genus alleen bij de tweelettergrepige leennomina in het Brussels een serieuze concurrent is voor de ‘natuurlijke’ genustoekenning: die laatste leidt dus in meerderheid tot <v> voor de woorden die op een f grondwoord teruggaan en tot <m> voor die met een m grondwoord. Wij worden nu geconfronteerd met een dubbele vraag:

1. Belangrijk is alvast of de relatieve tendens naar <o> toe zowel bij verbrabantste als bij zuiver-Franse woorden bestaat. A priori is immers te verwachten dat leenwoorden die direct bij het Frans blijven aanleunen zich minder makkelijk van het Franse genus zullen ontdoen.
2. De voornaamste vraag blijft uiteraard hoe die (relatieve) voorkeur voor <o> precies bij deze formele klasse te verklaren is.

De eerste vraag probeer ik te beantwoorden op basis van Tabel 2, waarin tweelettergrepige woorden met eindklemtoon tegenover alle andere polysyllabische geplaatst worden. In deze tabel vat ik de resultaten voor acht subgroepen van woorden samen, op basis van de volgende parameters:

- verbrabantste tegenover zuiver (Belgisch) Franse vormen (B $\leftrightarrow$ F)
- woorden op basis van feminiene $\leftrightarrow$ masculiene woorden in het Frans (f $\leftrightarrow$ m)
- tweelettergrepige woorden met eindklemtoon $\leftrightarrow$ alle andere meerlettergrepige

De opdeling levert, wat het voorkomen van <o> als genus betreft, geen makkelijk te interpreteren beeld op. Er zijn drie groepen woorden die nauwelijks voor <o> genus in aanmerking lijken te komen: de restgroep van verbrabantste en zuiver-Franse nomina met f grondwoord, maar ook de zuiver-Franse nomina met zo'n grondwoord uit de 2S-groep. Bij de vijf andere

deelgroepen komt <o> ten minste redelijk vaak voor, met als uitschieters de tweelettergrepige met eindklemtoon die teruggaan op een m grondwoord (meer dan 40%). Opmerkelijk is zeker dat bij de tweelettergrepige woorden met eindklemtoon in de drie groepen met frequente <o>-specificatie (Bf, Bm en Fm) de aantallen opgaven met <o> en met <m> dicht bij elkaar liggen.

TABEL 2

Scores voor <o>-<v>-<m> bij Brusselse tweelettergrepige leennomina met eindklemtoon tegenover alle andere polysyllabische leennomina⁸

	Aantal opgaven <o>-<v>-<m>						% voor <o>-<v>-<m>					
	2S, finale kl.			rest>1S			2S, finale kl.			rest>1S		
Bf	178	298	184	003	140	111	27	45	28	01	55	44
Ff	003	118	067	005	111	107	02	63	36	02	50	48
Bm	156	048	177	113	037	162	41	13	46	36	12	52
Fm	194	040	173	039	015	167	48	10	42	18	07	76

Hoe de verschillen te verklaren zijn is niet evident. Van belang is wel dat <o> bij de tweesyllabige woorden met Frans m grondwoord vrijwel even frequent is bij zuiver Franse als bij verbrabantste vormen.

3. POGINGEN TOT VERKLARING VAN DE <O>-TENDENS BIJ TWEELLETTERGREPIGE WOORDEN MET EINDKLEMTON: TREFFERS-DALLER (1994) TEGENOVER VAN MARLE (2004)

Hoewel in het Brussels <o>-kwalificatie bij geen enkele onderscheiden subgroep de meerderheid haalt, is die toch ook niet echt zeldzaam te noemen, vooral dan bij de woorden met een Franse m-parallel. Als wij het Franse genus als een basiselement voor de genustoekenning in het Brussels poneren (wat op basis van Tabel 1 toch wel voor de hand ligt), dan blijkt dat Franse

⁸ Voordat wij dit cijfermateriaal bespreken, dient opgemerkt dat de 'restgroep' bij de zuiver Franse woorden toch wel een wat andere samenstelling heeft dan bij de verbrabantste: alle zuiver Franse woorden hebben uiteraard eindklemtoon; bij de verbrabantste komen zowel bij de twee- als bij de meerlettergrepige woorden items met andere klemtoonpatronen voor. Anders geformuleerd: bij de F-woorden tellen de 'rest'-woorden allemaal drie of meer syllaben, bij de B-woorden zijn er ook met twee (en beginklemtoon). In de praktijk valt het met het enquête-materiaal op dit punt heel erg mee: er is bij de verbrabantste woorden maar één enkel twee-lettergrepig item met beginklemtoon: *örgel* ('orgel).

le-woorden fundamenteel opgesplitst worden in <m> en <o> bij ontlening in het Brussels.

De reële verdeling tussen <o> en <m> verschilt wel sterk naargelang van de formele groep: bij de tweelettergrepige met eindklemtoon zijn de aantallen 531.5 <o> – 602 <m> (47-53%), bij de eenlettergrepige 45 <o> – 363 <m> (11-89%), bij de overige meerlettergrepige 160.5 <o> – 547.5 <m> (23-77%).⁹ Wij stellen dus nog eens vast dat <o>-specificatie in sterke mate ten koste gaat van (potentieel) <m>. Bovendien is wel duidelijk dat de eenlettergrepige en de ‘overige’ meerlettergrepige vrij dicht bij elkaar liggen, maar dat de ‘overige’ meerlettergrepige toch relatief wat dichter bij de tweelettergrepige met eindklemtoon aansluiten. Dat laatste gegeven zal een belangrijk element vormen bij de verklaring van de <o>-specificaties, cf. punt 4.4.

Hoe is te verklaren dat genusaanpassingen tussen Frans en Brussels bij *f*-woorden voor het grootste deel naar <m> toe gaan, en heel zelden naar <o>, terwijl dat bij *m*-woorden preferentieel naar <o> gaat, en veel minder naar <v>? Wellicht moet dat in verband gebracht worden met het niet te ontkennen feit dat zowel *m* in het Frans als <m> in het Brussels (en andere variëteiten van het Nederlands) het niet-gemarkeerde genus is. Dat impliceert dat de overgang *f*→<m> een stuk makkelijker is dan *m*→<v>. Wat <o> betreft, is dat genus in het Brussels ten minste even gemarkeerd als <v>; een overgang *f*→<o> is dan ook vanuit structureel standpunt nauwelijks gemotiveerd.

Aan de andere kant staan de *m*-woorden; die leveren na ontlening relatief nauwelijks méér <m> op dan *f*-woorden, maar wel aanzienlijk vaker <o>. In het licht van de pas gevoerde redenering (achterliggend: van gemarkeerd naar ongemarkeerd is ‘natuurlijk’, omgekeerd niet) levert dit een levensgroot probleem op: hoe komt het dat <o> (een gemarkeerde genuscategorie) überhaupt voorkomt bij leenwoorden?

Om op die vraag een antwoord te krijgen, kunnen wij niet anders dan terugvallen op het eclatante feit dat tweelettergrepige woorden met eindklemtoon bij *m*-grondwoorden bijna even vaak <o> opleveren als <m>. De tendens is al veel vroeger waargenomen, en is ook de basis geworden voor de twee mij bekende pogingen tot verklaring van het fenomeen van de opmars van <o> bij leennomina. Ik wil nu eerst op de bestaande pogingen tot verklaring ingaan.

---

⁹ De verschillen zijn sterk significant: $\chi^2 = 223.0$, $p < .0001$, bij 2 vrijheidswaarden.

Treffers-Daller (1994, p. 138 vv.) vermoedt dat bij de tweelettergrepige leen-nomina met eindklemtoon analogie in het spel is met een ander tweelettergripig woordtype met eindklemtoon: het heel frequente type geïllustreerd door woorden als (1) *bederf, geloof, onthaal, verloop, verslag, bedrog, ontslag, geduld, bestek, gewaad*, en (2) *gehuil, gedoe, geanalyseer, getouwtrek*.¹⁰ Die woorden hebben in het Nederlands, en voor zover bekend in alle Nederlandse dialecten, met heel weinig uitzonderingen¹¹ onzijdig genus.

Opgemerkt mag worden dat <o>-genus een Nederlandse eigenaardigheid is; de Duitse standaardtaal heeft die voorkeur voor <o> absoluut niet: aan reeks (1) beantwoorden met weinig uitzonderingen (die zijn meestal <v>, maar <o> komt ook voor) <m> woorden, cf. Verboven (2007/2008, p. 150); voorbeelden zijn *Bedarf, Entschluss, Vertrag* (allemaal mannelijk), *Geduld* (vrouwelijk), *Gefühl* (onzijdig). Reeks (2) (in het Duits op basis van een circumfix *gə+ə*) heeft wel consequent <o>, b.v. *Geweine, Getue*. Deze waarneming kan in zekere zin (indirect) als een ondersteuning van Treffer-Dallers hypothese worden aangevoerd: tweelettergripige leenwoorden met eindklemtoon zijn in het Duits immers ook heel vaak <m>. Het parallellisme tussen afleidingen met eindklemtoon en dito leenwoorden blijft dus in de twee taalsystemen overeind; cf. verder punt 6 van deze studie.

Toch heeft, zoals al gezegd, de hypothese – m.i. gedeeltelijk terecht – zware tegenwind gekregen. Van Marle (2004, p. 919) wijst op het niet te miskennen feit dat de woordstructuur van ‘aantrekkende’ en ‘aangetrokken’ woorden wel heel sterk verschillend is: de autochtone woorden zijn afleidingen, de leenwoorden daarentegen zijn ongeleed. Bovendien zou er volgens dezelfde auteur nog wat anders tegen de hypothese-Treffers-Daller in te brengen zijn: het blijkt dat *ge*-afleidingen niet per se tot monosyllabische stammen beperkt zijn. Voorbeelden zijn o.a.: *gebekvecht, geouwehoer, gewauwel, geparlesant, gekrakeel, geargumenteer*; daarin blijkt de klemtoon bepaald te worden door die in het werkwoord dat aan de afleiding ten grondslag ligt. Van Marles tweede argument contra is niet echt sterk te noemen: het gaat om een relatief klein aantal mogelijke gevallen, die bovendien tot de laatst genoemde deelklasse behoren (alleen afleidingen met *ge*, waar in het Duits het circumfix *gə-ə* aan beantwoordt); verderop (noot 22 van deze tekst) wordt geopperd dat

---

¹⁰ De indeling in 2 grote subklassen heeft van doen met de formele relatie t.o.v. werkwoorden die van dezelfde stam (niet noodzakelijk dezelfde vorm) afgeleid zijn.

¹¹ Treffers-Daller (1994) vermeldt *verkoop*; in Belgisch-Nederlands is daar ook *verhuur* (‘verhuuring’) aan toe te voegen. Dat zijn *de*-woorden (in België algemeen <m>).

het daarbij eerder om een soort flexievorm van het werkwoord dan om een lexicale afleiding gaat. Bovendien is er een parallel bij de leenwoorden (cf. verder: ook meerledige leenwoorden kennen de tendens om onzijdig te worden).

Wat heeft Van Marle (2004, p. 921) zelf ter verklaring te bieden voor de relatieve voorkeur voor <o> bij meerlettergrepige leenwoorden? Zijn argumentatie sluit in elk geval volledig aan bij de vaststelling van Treffers-Daller, dat <o> vooral toegekend wordt aan tweelettergrepige leenwoorden met eindklemtoon, een waarneming die in het onderzoek van De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) met klank en met verve bevestigd wordt.¹² De tendens wordt dus, zoals Van Marle opmerkt, vooral aangetroffen bij woorden die door hun eindklemtoon fundamenteel van het autochtone klemtoonpatroon van het Nederlands afwijken. De relatieve voorkeur voor <o> zou dan zijn ontstaan te danken kunnen hebben aan het streven naar structurele incorporatie van zulke woorden in het ontvangende taalsysteem. Aangezien het Frans alleen m en f kent, zou omschakeling naar <o> een krachtig signaal zijn van integratie in de ontvangende taal. Ik wijs er hier op – maar dit is nauwelijks als kritiek te interpreteren – dat de redenering eigenlijk niet alleen op het Frans van toepassing hoeft te zijn: ook leenwoorden uit andere talen hebben vaak een andere syllabestructuur (b.v. meer dan één volle vocaal en eventueel woordklemtoon op een niet-primaire syllabe, zoals in *kabaal*, *fluwijn*, *forel*, *blokkade*, *morel*, *spaghetti*, cf. verder punt 4.1.2).

De theorie klinkt aantrekkelijk, maar heeft toch ook wel wat hoekjes en kantjes, die verderop (punt 4.4) bekeken zullen worden. Met deze stelling komt Van Marle wel helemaal in de mainstream van het internationale taalonderzoek terecht. Die stelt immers dat genustoeckenning in de eerste plaats het gevolg is van aanpassing aan karakteristieken van de ontvangende taal (cf. o.a. Bybee, 2001; Corbett, 1991).

Dat in het Brussels-Brabantse dialect de oorspronkelijke donerende (of voor sommige woorden mediërende) taal, het Frans, toch wel een belangrijke rol blijkt te spelen (wat in De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*) als hoofd-factor bij de genustoeckenning wordt opgevoerd) zou dan op de speciale

---

¹² Jammer genoeg komen in dat onderzoek nauwelijks tweelettergrepige leenwoorden met beginklemtoon (type *gala*, *villa*) aan bod; deze direct vergelijkbare klasse wordt enkel ingevuld door het heel oude leenwoord *ërgel* ('orgel'). Het feit dat dat woord, in afwijking van het gebruik in de Nederlandse standaardtaal bijna uitsluitend als <m> verschijnt (28 van de 29 opgaven) is in se interessant, maar mist uiteraard bewijskracht.

sociolinguïstische situatie van de sprekersgemeenschap teruggevoerd kunnen worden: alle sprekers van het Brussels kennen en gebruiken immers het Frans als de dominante cultuurtaal van hun stad, en die taal kan dus ook een bepalende invloed hebben op het genus van de woorden die eraan ontleend zijn.

Een intrigerende vraag is natuurlijk of de genusoppositie in het Frans ook in andere Nederlandse taalsystemen als factor terug te vinden is, b.v. in de standaardtaal. Interessant daarbij is immers dat de directe invloed van het Frans bij de sprekers daarvan onvergelykelyk veel geringer is dan in het Brussels. Een summiere vergelyking van een aantal aspecten tussen het Brussels en andere Brabantse dialecten in België, leert alvast dat de invloed van het Frans afneemt naarmate we ons van Brussel verwijderen (De Vriendt & De Schutter, *te verschijnen*, §2.7). Gegeven de stelling van Van Marle (2000) mogen wij dan ook verwachten dat het eigen taalsysteem steeds maar prominenter in beeld zal komen, met o.a. als gevolg dat <o> genus bij (bepaalde typen van) leenwoorden sterk aan belang zal gaan winnen. En dat zal in nog veel sterkere mate het geval zijn als wij de Nederlandse standaardtaal, zoals die in Nederland gebruikt wordt, erbij betrekken. Dat laatste is wat ik in het volgende punt 4 zal doen.

4. *DE*- EN *HET*-GENUS BIJ LEENWOORDEN IN DE NEDERLANDSE STANDAARDTAAL

Om zicht te krijgen op de problematiek heb ik een corpus aangelegd dat uiteindelijk 725 leenwoorden is gaan tellen. Daartoe heb ik de *Woordenlijst der Nederlandse taal* uit 1954 geëxcerpeerd.¹³ In elke kolom daarvan heb ik het eerste leenwoord geselecteerd.¹⁴ Uit de kolommen met woorden die beginnen

---

¹³ Dat ik niet voor de latere versies van de *Woordenlijst* gekozen heb, had oorspronkelyk twee redenen: ten eerste mogen wij ervan uitgaan dat een halve eeuw terug het onleningspatroon in de standaardtaal fundamenteel vrijwel gelijk was aan dat in de zuidelijke dialecten: vooral Franse woorden werden ontleend, en de invloed van met name het Engels was nog bescheiden. Ten tweede gaf de *Woordenlijst* van 1954, in afwijking van de volgende versies, ook nog informatie over het preferentiële genus van *de*-woorden (<m> of <v>). Uiteindelijk heb ik geen gebruik gemaakt van die laatste gegevens, vooral omdat het mij helemaal niet duidelijk is geworden waarop die kwalificaties in het gerapporteerde taalgebruik van de jaren vijftig sloegen, cf. verder in dit punt.

¹⁴ Ik heb er wel voor gezorgd dat woordtypen met een specifiek formans zoals *-atie*, *-(e)ment*, enz. niet meer dan één keer in de verzameling zijn opgenomen. Het is nu eenmaal bekend dat ook in het Nederlands zulke woorddelen het genus determineren.

met c heb ik bovendien ook het laatste leenwoord van elke kolom genoteerd.¹⁵ Voor elk woord is genoteerd of het een *de*- of een *het*-woord (of allebei) is, en verder heb ik rekening gehouden met formele kenmerken van de geselecteerde woorden: het aantal syllabes, de plaats van de klemtoon in het woord. Op die manier krijgen wij 8 verschillende woordtypen:¹⁶

- eenlettergrepige, waarbij de klemtoon uiteraard op de eerste, tevens laatste syllabe valt (het type wordt verder aangeduid met het getal 11, waarbij het eerste cijfer slaat op het aantal lettergrepen, en het tweede op de plaats van de klemtoon); voorbeelden: *taks, koers, sprint, lift*
- tweelettergrepige met klemtoon op de eerste (21); voorbeelden: *volley, perzik, getto, schema*
- tweelettergrepige met klemtoon op de tweede (22); voorbeelden: *bazalt, proces, damast, brokaat*
- drielettergrepige met klemtoon op de eerste (31); voorbeelden: *opera, embryo, paprika*
- drielettergrepige met klemtoon op de tweede (32); voorbeelden: *kalender, mirakel, opossum*
- drielettergrepige met klemtoon op de derde (33); voorbeelden: *diadeem, automaat, satelliet*
- meer dan drielettergrepige, met klemtoon op de voor- of voorvoorlaatste (PVL); voorbeelden: *incunabel, vermicelli, magnolia*
- meer dan drielettergrepige, met klemtoon op de laatste (PL); voorbeelden: *infinities, meridiaan, communicé*

Bij de meerlettergrepige woorden is er een vrij aanzienlijk aantal dat op sjwa uitgaat. In mijn materiaal hebben die allemaal klemtoon op de voorlaatste syllabe. Ik zal die woordtypen in het volgende apart behandelen. Ik geef daarbij ter informatie cijfermateriaal voor drie subklassen: 21ə – 32ə – 43ə (twee-, drie- en vierlettergrepige; voorbeelden zijn resp. *luxe, bagage* en *aspirine*). Uiteindelijk worden er dus niet minder dan 11 typen onderscheiden.

Voor die elf typen wordt in punt 4.4 aangegeven hoe vaak de woorden met een Franse f- resp. m-parallel als *de*-, als *het*- of als *del/het*-woord

---

¹⁵ Die beslissing heb ik genomen omdat de beginletter c vrijwel uitsluitend in romaanse (en Latijnse) leenwoorden voorkomt; op die manier herbergt die afdeling een onevenredig groot aantal leenwoorden, bij vergelijking met alle andere beginletters; x en q vertoeven als beginletter theoretisch in hetzelfde geval, maar daarbij zijn de opgesomde woorden in de *Woordenlijst* erg weinig talrijk.

¹⁶ Te noteren dat bij de meer-dan-drielettergrepige de klemtoon nooit op de eerste syllabe ligt.

gespecificeerd worden. Wat de laatste kwalificatie betreft, is er meestal wel een gebruiksdistinctie, met name die tussen zaak- en stofnamen (b.v. *de/het diamant*), maar daar wordt in het volgende geen rekening mee gehouden.

Vooraf wil ik nog twee vragen summier behandelen:

Ten eerste is het, zoals ook boven al even aangegeven, niet zo dat alle leenwoorden in het Nederlands uit of via het Frans komen. Een eerste vraag is dan ook of bij de genustoekenning van niet-Franse leenwoorden dezelfde verhoudingen bestaan als bij de Franse. Dat wordt summier behandeld in 4.1.

In punt 4.2 worden dan de + Franse leenwoorden in het Nederlands onderzocht. Daarbij wil ik mij niet uitspreken over de distinctie tussen <m> en <v>, die in België zowel in de dialecten als in alle bovenregionale taalvormen nog springlevend is. Of een woord <m> dan wel <v> gebruikt wordt, wordt immers in eerste instantie door de regionale taalbasis van de spreker bepaald, en zoals uit De Schutter & Taeldeman (2009) gebleken is, zijn de verschillen in die dialecten (en soms ook tussen de sprekers ervan) legio. Wel heb ik op basis van mijn corpus de indruk dat meestal het ‘officiële’ genus (in de Woordenlijst) bepaald wordt door dat van het Frans. Ik ga hier niet verder op in; ernstig onderzoek over dit aspect moet in elk geval met een veel groter corpus werken.

Wel is er de interessante vraag of de relatief sterke band tussen <o> en Frans m, die wij in het Brusselse dialect hebben vastgesteld, ook een parallel heeft in de standaardtaal. Ik geef een heel algemene bespreking op basis van het corpus in punt 4.2, en probeer die uit te diepen in 4.3.

4.1 LEENNOMINA IN HET NEDERLANDS

Lang niet alle woorden die een ‘vreemd’ jasje dragen zijn aan het Frans ontleend, of hebben zelfs maar een direct herkenbare parallel in die taal. Er zijn nogal wat woorden die aan heel andere taalsystemen ontleend zijn, en daarbij specifiek tot het Nederlands beperkt zijn. Allereerst zijn er natuurlijk de talrijke woorden die aan ‘koloniale’ talen ontleend zijn; voorbeelden zijn: *wajang*, *riksja*. Verder heeft het Nederlands ook nogal wat aan de klassieke talen Latijn, Grieks en Hebreeuws ontleend, en niet altijd is het Frans daarin voorgegaan of gevolgd, zodat die taal dan ook geen enkele invloed op het gebruik in het Nederlands kan hebben uitgeoefend; voorbeelden zijn: *clerus*, *nomen*, *vocaal*. Ten derde zijn er ook nogal wat ‘onregelmatige’

overeenkomsten tussen Frans en Nederlands; voorbeelden zijn: *plantage* ↔ *plantation*, *blokkade* ↔ *blocage*. En ten vierde zijn er ook wel wat woorden die weliswaar een formele parallel in het Frans hebben, die echter in betekenis zover van de Nederlandse af staat, dat de associatie alleen voor specialisten duidelijk zal zijn; een voorbeeld is *morel* ‘kers’, een van oorsprong Italiaans leenwoord, dat in het Frans voorkomt als *morelle*, maar daar een plantenfamilie (die van de nachtschaden) noemt. Het spreekt voor zich dat bij de afbakening van de twee laatste subcategorieën alleen individuele kennis en ‘aanvoelen’ als leidraad voor de beoordeling kan gelden. Ik heb naar beste vermogen een zo consequent mogelijke afbakening ingevoerd, die niet voor elk individueel geval apart besproken kan worden. Op die manier zijn van de 731 geselecteerde leenwoorden 124 in de categorie ‘niet-Frans’ terechtgekomen.

In Tabel 3 stel ik de twee groepen woorden tegenover elkaar: de woorden die een direct herkenbaar equivalent hebben in het Frans (+ Frans) en die waarbij dat niet het geval is (~ Frans). Ik geef de aantallen en de percentages voor de kwalificatie als *de-*, als *het-* of als hybride genus (zowel *de* als *het*).

TABEL 3
Verdeling van het genus bij Nederlandse leenwoorden met in het Frans al dan niet een directe parallel (+ Frans ↔ ~ Frans)

	<i>de-genus</i>	<i>het-genus</i>	<i>de+het-genus</i>
+ Frans	399	186	43
%	63.5	29.6	6.8
~ Frans	79	37	8
%	63.7	29.8	6.5

Het cijfermateriaal levert geen enkele indicatie op dat de keuze voor een bepaald genus in het Nederlands op een significante manier bepaald wordt door het bestaan van een directe (herkenbare) parallel in het Frans. Of wellicht moeten wij het zo formuleren dat *het-genus* in elke bestaande oppositie een beperkte keuze is: op een of andere manier moet er een positieve factor zijn die *het* activeert.¹⁷ Ik zal in het volgende alvast een poging doen om

¹⁷ Toch mag er hier wel op gewezen worden dat het aantal leennomina met <0> genus zeker niet lager is dan wat we in de algemene woordenschat vaststellen, cf. ANS², geciteerd in noot 7. Wat ook nog opvalt is dat er vrij veel woorden zijn met ‘dubbel genus’; dat kan met de (complexe) semantiek van de ontleende woorden van doen hebben: er zitten nogal wat namen van metalen

daar iets meer duidelijkheid in te brengen voor de + Franse nomina. Wat de ~ Franse betreft: dat is een vrij beperkte groep die zelf nog eens in een groot aantal subcategorieën uiteenvalt (cf. boven). Het lijkt mij in dit stadium van het onderzoek niet zinvol om daar verder op in te gaan. Het volgende overzicht is dan ook gebaseerd op die woorden (628 in getal) die in het hedendaagse Frans een directe parallel hebben: vergelijkbare syllabestructuur en dezelfde (of ten minste nauw verwante) betekenis.

4.2 ONZIJDIGE WOORDEN ALS ERFGENAMEN VAN M/F IN HET FRANS

Geleerd door de ervaring met het Brusselse dialectgebruik, heb ik ervoor geopteerd om in eerste instantie te kijken naar de oppositie tussen Franse f- en m-woorden die potentieel als voorbeeld voor Nederlandse leennomina gediend kunnen hebben; dat levert n op.

TABEL 4
f- en m-woorden in het Frans: invloed van de Franse genusdistictie op de genuskeuze in de Nederlandse parallellen

		<i>de</i> -genus	<i>het</i> -genus	<i>de+het</i> -genus ¹⁸
f	n	185	21	8
	%	86.4	9.8	3.7
m	n	214	165	35
	%	51.7	39.9	8.4

Het is heel duidelijk dat woorden met f- genus in het Frans heel zelden een Nederlands woord met *het*-genus naast zich krijgen, en dat daarbij ook het aantal woorden met dubbele genustoekenning beperkt is: meer dan 85 % van de parallellen in de Nederlandse standaardtaal hebben uitsluitend *de*. Dat aandeel is drastisch lager bij de parallellen van Franse m-woorden: *de* is ook daarbij (nog net) de meerderheids optie, maar *het*- + dubbel genus komt aardig

---

en chemische stoffen bij, waarbij de dubbele betekenis (stofnaam tegenover materiaalnaam) heel vaak een dubbel genus meebrengt.

¹⁸ Ik geef hier een paar voorbeelden ter illustratie: Franse feminien woorden waaraan *het*-, *de*-, *het/de* genus beantwoordt zijn resp. *devies-dictee*, *coupe-gelei* en *gordijn-figuur*; Franse masculiene woorden zijn voor de drie genusklassen resp. *gas-cijfer*, *truc-prei* en *kameleon-menage*.

in de buurt van de helft. Het verschil tussen f- en m-woorden is uiteraard significant.¹⁹

Aan de vraag hoe die verschillen tussen de twee deelgroepen (f en m) te verklaren zouden kunnen zijn, is voor zover mij bekend geen onderzoek gewijd. Maar we vinden hier wel een verrassende parallel met wat in het Brusselse onderzoek gebleken is.

In 4.3 wil ik verder op dit meer dan merkwaardige feit ingaan: ik zal in de eerste plaats proberen te achterhalen of de oppositie tussen woorden met f- ↔ m-woorden in alle in 4.1 gedefinieerde formele woordtypen terug te vinden is. Daarna worden aperte verschillen tussen die klassen besproken. In 4.4 zoek ik uit in hoeverre de hypothesen van Treffers-Daller (1994) en Van Marle (2004) op de uitkomsten van dit onderzoek toepasselijk zijn, en probeer ik een alternatieve verklaring naar voren te schuiven.

4.3 DE VERDELING VAN *DE*- EN *HET*- LEENWOORDEN OVER FORMELE WOORDKLASSEN IN HET NEDERLANDS

Zoals gezegd onderscheid ik fundamenteel tussen woorden op sjwa en andere, en bij die laatste nog eens tussen acht klassen, op basis van hun lettergreep- en klemtoonstructuur en (bijkomend eventueel) de aard van de laatste syllabe. Tabel 5 stelt de aantallen voor de twee basisgenera (en voor de combinatie van die twee) tegenover elkaar.

Een eerste vaststelling is dat in alle onderscheiden woordtypen woorden die een m-parallel hebben in het Frans een uitgesproken sterkere neiging tot <o> hebben dan die met een f-parallel.²⁰ Bovendien blijkt dat bij de f-parallelen alleen de meerlettergreepige met eindklemtoon (f22 en f33)²¹ ten minste een paar *het*-woorden opleveren, en dat dat bij geen enkel type met beginklemtoon het geval is.

---

¹⁹ Als wij kijken naar de proporties van woorden die *de*- of *het*-genus kunnen hebben (waarbij dus de gevallen met dubbel genus bij de twee eenduidige groepen geteld worden), dan krijgen wij een χ^2 -waarde van 53.61 ($p < .001$); nemen wij alleen de woorden die uitsluitend *de* of *het* nemen, dan is $\chi^2 = 55.23$, wat fundamenteel dezelfde p-waarde oplevert.

²⁰ Ik neem daarbij de al te zwak bezette groepen woorden op eindsjwa bijeen.

²¹ f PL levert geen voorbeelden op (wel één enkel woord met zowel *de* als *het*: *valeriaan*), maar f PL heeft dan ook nauwelijks representanten in het corpus.

TABEL 5
de- en *het-*genus bij 725 + Franse leennomina in het Nederlands

parallel in F: f	de	de/het	het	parallel in F: m	de	de/het	het
woorden op sjwa							
f21ə (b.v. <i>suite</i>)	9	0	0	m21ə (b.v. <i>akte</i>)	6	0	0
f 32ə (b.v. <i>horloge</i>)	36	0	3	m32ə (b.v. <i>college</i>)	5	1	4
f 43ə (b.v. <i>parafrase</i>)	10	0	0	m 43ə	0	0	0
Totaal f+ə	55	0	3	Totaal m+ə	11	1	4
andere woorden							
f 11 (b.v. <i>koers</i>)	16	0	0	m11 (b.v. <i>port</i>)	33	4	2
f 21 (b.v. <i>prairie</i>)	20	0	0	m 21 (b.v. <i>menhir</i>)	62	11	22
f 22 (b.v. <i>cultuur</i>)	36	5	12	m 31 (b.v. <i>numero</i>)	32	8	73
f 31 (b.v. <i>pergola</i>)	6	0	0	m 31 (b.v. <i>numero</i>)	13	1	6
f 32 (b.v. <i>bronchitis</i>)	16	0	1	m 32 (b.v. <i>dilemma</i>)	11	0	12
f 33 (b.v. <i>kathedraal</i>)	26	2	4	m 33 (b.v. <i>corridor</i>)	34	7	29
f PVL (b.v. <i>inquisitie</i>)	5	0	1	m PVL (b.v. <i>dromedaris</i>)	13	2	6
f PL (b.v. <i>hegemonie</i>)	5	1	0	m PL (b.v. <i>coefficient</i>)	5	1	5
Totaal f	130	8	18	Totaal m	203	34	161

Bij de woorden met m-parallel bevat elke onderscheiden groep ten minste enkele *het-* en *de/het-*woorden. De typen met eindklemtoon (m 22, m 33, m PL) hebben heel frequent *het* of *de/het*, en hetzelfde geldt voor type m 32, met klemtoon op de voorlaatste lettergreep. Bij de tweelettergrepige met eindklemtoon (m 22) vormen de potentieel onzijdige woorden zelfs de grote meerderheid. Eigenlijk hebben alleen de monosyllabische (m 11) woorden en de overige met beginklemtoon (m 21 en m 31), misschien ook de relatief slecht gerepresenteerde groep m PVL, minder ‘affiniteit’ met <o>. Bij de typen 21 en 31 is <o> niet echt zeldzaam. Dat laatste is wellicht ook logisch te verklaren: eigenlijk zou het vanuit het Nederlandse taalsysteem nogal contra-intuïtief zijn als meerlettergrepige woorden met beginklemtoon a priori <o> meden. Voor zover het Nederlands immers meerlettergrepige autochtone woorden heeft (eigenlijk zijn dat voor het grootste deel verdoken samenstellingen) hebben die ten minste even vaak *het-* als *de-*genus, cf. b.v. *aambeeld*, *ambacht*, *antwoord*, *oordeel* (allemaal met *het*), tegenover b.v. *arbeid*, *oor-konde*, *oorlog* (met *de*). Dat brengt automatisch de vraag naar voren of althans de tweelettergrepige woorden met beginklemtoon niet ook onder de invloed zijn gekomen van de ‘vernederlandsingstendens’ bij de genuskeuze: bij die woorden zou het immers logisch zijn dat het bestaande autochtone voorbeeld massaal gevolgd zou worden. Overgang naar <o> zou ook bij dat woordtype

een krachtig signaal geweest zijn dat ze ‘erbij horen’. Als wij nu naar de resultaten van het corpusonderzoek gaan kijken, dan blijkt dat het type m 21 (tweelettergrepige met beginklemtoon) inderdaad ook behoorlijk wat verloop kent naar <o>: meer dan een derde van de genoteerde woorden kan met *het* gebruikt worden (zij het dat daarvan weer een derde ook *de* kan krijgen). En als wij dan ook nog eens naar de (erg spaarzaam bezette) groep m 31 gaan kijken, dan blijkt dat ook daarbij <o> allesbehalve zeldzaam is.

Maar natuurlijk wordt de tendens dat <o> zich vooral ent op leennomina met eindklemtoon (de stelling van zowel Treffers-Daller als Van Marle) wel bevestigd, zowel voor twee- als voor meerlettergrepige. Dat is dus zeker de top van de ijsberg. Ook klemtoon op de (voor)voorlaatste lettergreep, voor zover dat dan niet de eerste syllabe is, zet dezelfde tendens in werking, maar die is bij zulke woorden wel zwakker. Ten slotte zijn er dan de woorden met beginklemtoon, waar de tendens in de grond ook bestaat, maar nog eens een stuk zwakker is.

4.4 VERKLARINGEN VOOR DE VERSPREIDING VAN *HET* BIJ + FRANSE LEEN-NOMINA

4.3 confronteert ons met twee heel belangrijke feiten:

- *Het*-woorden vinden wij met weinig uitzonderingen alleen maar bij die leennomina die naast zich in het Frans een *le*-woord hebben; als tendens is dat ook het geval bij woorden op sjwa, waar de *het*-parallellen met *le*-woorden significant talrijker zijn dan bij die met f-woorden.
- *Het*-genus komt alleen bij meerlettergrepige leenwoorden frequent voor. *Het* staat het sterkste als de laatste syllabe geaccentueerd wordt, en het zwakste als de klemtoon op de eerste ligt. Beklemtoneering van de voor- of voorvoorlaatste syllabe die niet tegelijk beginsyllabe is, ligt daar qua sterkte van de factor tussenin. Dat betekent dat er eigenlijk twee factoren in het spel zijn: het blote feit dat er meer dan één volle vocaal voorkomt, en dat de klemtoon naar het einde toe verschuift.

De tweede vaststelling is te zien als een verfijning van de waarnemingen van Treffers-Daller en Van Marle, en is voor een groot deel ook compatibel met hun onderling erg afwijkende verklaringen.

- Treffers-Daller heeft het expliciet alleen over tweelettergrepige woorden met eindaccent, maar haar vergelijkingsstaal met autochtone afleidingen,

die zichzelf dus als de bron van de hele evolutie bij leenwoorden ziet, is moeiteloos uit te breiden tot andere typen, zoals trouwens door haar opponent Van Marle aangegeven: naast *gedoe* zijn immers ook heel goed mogelijk: *gemanipuleer*, *getouwtrek*, enz., en dat zijn formele tegenhangers voor de leenwoordtypen ML en 32, enz. (b.v. *vermicelli*, *risotto*). Treffers-Daller voorspelt impliciet dat <o> in alle multisyllabische typen populair zal zijn; over de relatieve frequentie wordt geen uitspraak gedaan.

De belangrijkste objectie tegen de hypothese is en blijft natuurlijk dat ‘aan-trekkende’ en ‘aangetrokken’ woordtype in morfologisch opzicht bijzonder ver uit elkaar liggen.

- Van Marle heeft het expliciet alleen over woorden met eindbeklemtoning. Toch toont mijn materiaal aan dat ook leenwoorden met niet-eindklemtoon in het Nederlands vrij vaak <o> worden. Dat geldt zelfs in bescheiden mate voor woorden met beginklemtoon (de typen 21 en 31 in Tabel 5). Speciaal te vermelden is dat er bij dat woordtype geen afwijking is van de geldende fonotaxis van de autochtone woordenschat, cf. boven in dit punt.
- Ik ben niet onverdeeld gelukkig met de door Van Marle vooruitgeschoven verklaring. Poneren dat afwijking van de geldende fonotaxis van de autochtone woordenschat de verschuiving naar *het*-genus op gang gebracht zou hebben, veronderstelt een wel erg teleologisch proces: alsof de taalgebruikers ergens een signaal geregistreerd hebben dat er met die (Franse en andere) leenwoorden een en ander niet klopt, en dan gaan ingrijpen om het euvel te verhelpen. Argumenten waarom de taalgebruiker in het Nederlands zo een proces nodig zou achten, worden door Van Marle niet aangedragen, en het feit dat vergelijkbare eigenaardigheden bij Duitse taalgebruikers blijikbaar geen rol spelen, helpt het idee ook niet vooruit.

Dat alles betekent dat we een goede feitenanalyse hebben, maar nog steeds om een echte verklaring van de verschuiving verlegen zitten. In wat volgt probeer ik voort te redeneren vanuit het voorstel van Treffers-Daller. De vraag is dan of de feitelijke aansluiting tussen de twee door haar opgevoerde woordklassen (afleidingen met niet-beklemtoonbaar prefix en meerlettergrepige leenwoorden met de klemtoon op een andere dan de eerste syllabe) op een andere manier dan op louter formele gronden (de syllabestructuur) te verklaren valt. Wat hier volgt is een poging daartoe.

Het ‘afwijkende’ genus van afleidingen met onbeklemtoond prefix is in verband te brengen met de directe aansluiting bij een klasse van (eveneens) afgeleide werkwoorden: *bederf* is zowel formeel als semantisch direct te verbinden

met *bederven*, *bedrog* met *bedriegen*, *onthaal* met *onthalen*, enz. In veel gevallen heeft het gelede substantief ten minste partieel, vaak zelfs volledig dezelfde betekenis als de corresponderende gesubstantiveerde infinitief. Dat is al helemaal het geval bij het speciale type, beperkt tot het voorvoegsel *ge*, dat we vinden in *gedoe*, *geloop*, *gewandel*, *gesystematiseer*, *getouwtrek*, waar de nominale afleiding helemaal dezelfde betekenis heeft als de infinitief van het corresponderende werkwoord.²² Het is dus zeker denkbaar dat zulke substantieven in eerste instantie hun genus aan de infinitieven ontleend hebben; met dien verstande, dat dat genus zich ook uitgebreid heeft naar de andere formeel vergelijkbare substantieven, die geen directe band met werkwoorden vertonen.²³

Als deze verklaring hout snijdt, kan die ook weer als uitgangspunt dienen voor een hypothese over wat we bij de leenwoorden zien gebeuren. Er zijn immers ook bij die woordklasse nogal wat nomina die direct met een werkwoord gelieerd zijn (meestal weliswaar met het formans *-eren*, in een minderheid van de gevallen met *-en*): naast *respect* staat b.v. *respecteren*, naast *protest*: *protesteren*, naast *arrest*: *arresteren*, naast *dictee*: *dicteren*, naast *defilé*: *defileren*, naast *programma*: *programmeren*, enz., naast b.v. *whist*: *whisten*, *pagaai*: *pagaaien*, *glazuur*: *glazuren*. Net als bij de autochtone afgeleide substantieven heeft een aantal van die leennomina (vrijwel) dezelfde betekenis als de corresponderende werkwoorden, en het is dus ten minste denkbaar dat ook die substantieven het genus van de genominaliseerde infinitief hebben overgenomen. Het leek mij dan ook de moeite waard om na te gaan met welk genus precies die subklasse (de met verba gerelateerde nomina) verbonden wordt. In Tabel 6 wordt aangegeven hoe vaak een nomen zonder en met een verbale parallel op *-eren de* of *het*-genus heeft. Ik zet ook de gevallen apart waarbij naast een nomen een verbum met dezelfde stam + *en* staat. Het aantal van die laatste gevallen in mijn corpus is echter veel te klein om daar welke conclusie ook mee te verbinden; vooral ook nog omdat de semantische verhouding tussen nominaal ‘grondwoord’ en verbale ‘afleiding’ bij dat type heel vaak allesbehalve doorzichtig is. Ik laat die gegevens dan ook in de rest van het betoog buiten beschouwing.

---

²² In zekere zin fungeert deze vorm als een nominaal gerundium: dit type van *ge*-afleiding is bij praktisch alle actiewerkwoorden mogelijk, voor zover die zelf geen niet-bekleembaar prefix bevatten.

²³ Voorbeelden van zulke afgeleide woorden zijn *geharrewar*, *geheim*, *gehucht*, *gepeupel*, *gespuis*, *gezin*, *gewaad*, *gelaat*, *gemak*, *benul*, *bestek*, *vernuft*. Bij bepaalde van die woorden is er etymologisch wel een band met een werkwoord, maar die is door de betekenisevoluitie voor de gemiddelde taalgebruiker volledig verloren gegaan.

Tabel 6 onderscheidt op de y-as drie formele categorieën, en geeft op de x-as aan hoe vaak *de-* en *het-*genus optreedt bij nomina die naast zich geen werkwoord hebben (1), hoe vaak bij die die een *en-* (2a) resp. een *-eren-*infinities (2b) naast zich hebben.

TABEL 6
Het genus van leennomina met afgeleide werkwoorden in het Nederlands.

	(1)		(2a)		(2b)	
	geen infinitief		Infinities <i>-en</i>		Infinities <i>-eren</i>	
	<i>de</i>	<i>het</i>	<i>de</i>	<i>het</i>	<i>de</i>	<i>het</i>
(a) Eenlettergrepige (b.v. (1) <i>bar-korps</i> (2a) <i>koers-golf</i> (2b) <i>stock-vers</i>)	029	008	018	002	007	001
(b) Meerlettergrepige, ~ eindklemtoon (b.v. (1) <i>whisky-baby</i> (2a) <i>puzzel-cijfer</i> (2b) <i>meubel</i>)	264	066	009	002	015	007
(c) Meerlettergrepige, + eindklemtoon (b.v. (1) <i>tabak-fantoom</i> (2a) <i>biljart</i> (2b) <i>harpoen-contact</i>)	138	101	003	003	010	033
Totaal	431	175	030	007	032	041

De tabel toont een aantal belangrijke dingen aan. Allereerst blijkt dat leennomina die een infinitief op *-eren* naast zich hebben, significant vaker *het-*genus hebben.²⁴ Ten tweede: die tendens is erg ongelijkmatig over de formele woordklassen verspreid: hij is absoluut afwezig bij eenlettergrepige nomina; veruit het sterkste is hij bij de meerlettergrepige waarbij eindklemtoon optreedt; tussenin liggen dan de meerlettergrepige nomina met een ander klemtoonpatroon.

De eerste waarneming is eventueel zo te interpreteren, dat precies hetzelfde op gang is gekomen als bij de afgeleide autochtone nomina met onbeklemtoond prefix. Ook bij de leenwoorden zou *het* dominant geworden zijn, waarschijnlijk onder invloed van de gesubstantiveerde infinitief; al is dat zeker niet in dezelfde mate gebeurd als bij de autochtone afleidingen. Er zijn nogal wat leennomina met een *-eren-*infinities naast zich die toch *de-*genus hebben

²⁴ Bij vergelijking van de totalen voor nomina zonder corresponderende infinitief en die met *-eren* blijkt $\chi^2 = 22.42$, $p < .001$ bij vrijheidswaarde = 1.

(b.v. *harpoen, puree, balans*). Dat is in se niet erg: het wijst er alleen maar op dat de tendens (nog?) niet tot een vaste regel is uitgegroeid. Het is trouwens meestal zo dat de niet-‘geneutraliseerde’ nomina in betekenis vrij ver van die van de gesubstantiveerde infinitief af staan: de meeste noemen concrete objecten, geen abstracte noties.

Evenmin bezwarend is natuurlijk dat andere meerlettergrepige met eindklemtoon, die dus geen *-eren*-infinitief naast zich hebben, ook vaak *het*-genus hebben. Ook hier moeten wij wijzen op de inherente dynamiek van tendensen, die zich analogisch over formele woordklassen verspreiden. Met name is gebleken dat er ook bij de autochtone tweelettergrepige woorden met onbeklemtoond prefix gevallen zijn die niet met een werkwoord geassocieerd zijn, maar toch <o> zijn, cf. boven, noot 22.

De tweede waarneming is enigmatischer: waarom is *het*-genus alleen bij meerlettergrepige nomina met eindklemtoon het preferentiële patroon? En hoe komt het dat de factor bij monosyllabische nomina geen enkel effect sorteert? Beide hypothesen (die van Treffers-Daller en van Van Marle) die aan het begin van dit punt gegeven zijn, kunnen een aanzet tot verklaring geven:

- Het is denkbaar dat de structuur van autochtone woorden met eindklemtoon toch weer een rol is gaan spelen (de ‘verklaring’ van Treffers-Daller dus), al dient dat dan zo gezien te worden dat die oppervlakkige gelijkenis een duwtje in de rug kan zijn geweest, veeleer dan de bepalende trigger.
- Ook Van Marles poging tot verklaring bevat een belangrijk gegeven: de structuur van monosyllabische woorden is immers die van het overgrote deel van de autochtone niet-gelede woordenschat, en die bestaat ook weer grotendeels uit *de*-woorden. De neiging om de leenwoorden van dit type dan ook maar met *de* te verbinden, moet dan ook overweldigend zijn.

Ik laat dit aspect met plezier verder aan de scherpzinnigheid van andere onderzoekers over.

5. NOG EVEN TERUG NAAR HET GENUS VAN LEENWOORDEN IN HET BRUSSELS

De bespreking van het genus van leennomina in de Nederlandse standaardtaal sluit direct aan bij de waarneming dat het Brussels een relatief sterke voorkeur heeft om tweelettergrepige leenwoorden met eindklemtoon <o> te maken. De

tendens bestaat zowel wat het voorkeursgenus van woorden betreft als voor afwijkende genustoeckenningen bij dominant <m>- of <v>-woorden.²⁵

In de 'Brusselse' vragenlijst is maar een heel beperkt aantal woorden opgenomen die direct te associëren vallen met een Franse infinitief op *-er* (Brussels *-eire*), en een vraag is bovendien in hoeverre die infinitieven ook in het dialect bruikbaar zijn.²⁶ Uit het materiaal-De Vriendt & De Schutter is dan ook niet af te leiden of in het Brussels dezelfde tendensen bestaan als in het Nederlands. Toch meen ik te mogen besluiten dat het materiaal de hypothese openlaat dat het Brusselse dialect fundamenteel op dezelfde manier als het Nederlands aan de voorkeur voor <o> is geraakt.

Natuurlijk worden wij dan ook weer geconfronteerd met wat wij boven in verband met de Nederlandse standaardtaal gezien hebben: dat ook drielettergrepige nomina met eindklemtoon een relatief sterke neiging hebben om <o> te worden. Daar volgt als onderzoeksvraag onmiddellijk uit of diezelfde tendens ook in het Brussels bestaat. Ik heb het materiaal daarop onderzocht, althans wat de woorden betreft die in het Frans een m-parallel hebben. Van die met f weten wij uit Tabel 2 immers dat niet-tweelettergrepige véél minder vaak (eigenlijk vrijwel nooit) de stap naar <o> maken.

Het materiaal omvat minder woorden dan optimaal geweest zou zijn, en de conclusies op basis daarvan verdienen dus terughoudendheid. In totaal zijn er 5 verbrabantste en 7 zuiver-Franse meerlettergrepige nomina met eindklemtoon: resp. *aksident*, *komitaait*, *sindikoêt*, *fëjetong*, *stamenei* en *comité*, *festival*, *apéritif*, *bénéfice*, *bracelet*, *harmonium*, *paragraphe*, *syndicat*. Met uitzondering van *stamenei*, *bénéfice* en *bracelet* krijgen al die leennomina ten minste eenmaal genus <o> toegekend: de totale verdeling van <o>-<v>-<m> is 124-43-196 (in percentages 34-12-54). Dat betekent dat de overgrote meerderheid van de <o>-kwalificaties in de subgroep van meer-dan-tweelettergrepige nomina, van de woorden met eindklemtoon komt. Voor de andere woorden van de m-'restgroep' hebben wij immers maar 28.5 <o>-aanduidingen tegenover 9.5 <v> en niet minder dan 133 <m> (percentsgewijs 17-5-78).²⁷

---

²⁵ Ter herinnering: de studie over het Brussels is gebaseerd op een enquête bij 30 informanten.

²⁶ Treffers & Van den Hauwe (1990) vinden relatief lage frequenties werkwoorden bij leenwoorden in Brusselse discursieve taal: 5.5% van de tokens en 6% van de types zijn werkwoordelijk. Daar staat natuurlijk wel tegenover dat dat allemaal woorden op *-eire* zijn.

²⁷ Het verschil is significant: $\chi^2 = 27.83$, $p < .001$ bij twee vrijheidswaarden.

Ook voor het Brussels mogen wij voorlopig dus wel de hypothese aanhouden dat eindklemtoon bij alle leennomina de keuze voor <o> favoriseert. Maar net als in de Nederlandse standaardtaal lijkt de neiging om naar <o> over te schakelen toch wel aanzienlijk sterker te zijn bij de twee- dan bij de meerlettergrepige woorden.

6. SYNOPSIS EN ALGEMEEN BESLUIT

Een eerste belangrijke vaststelling is dat de distributie van de genera zowel in het Nederlands als in het Brussels in sterke mate schatplichtig is aan de verdeling van f- en m-woorden in het Frans.

- Het Brussels vertoont een dubbele afhankelijkheid: allereerst blijkt heel duidelijk dat Franse f- en m-woorden heel vaak resp. <v> en <m> zijn in het Brussels. Bovendien vinden wij <o> in het Brussels veel frequenter bij parallellie met een Frans m- dan met een f-woord.
- De noordelijke Nederlandse standaardtaal deelt de tweede tendens met het Brussels (cf. punt 4.3). Over de verdeling van <m> en <v> in het Belgische Nederlands valt weinig met zekerheid te zeggen.²⁸

De bedoelde parallellie is natuurlijk niet absoluut: in beide taalvariëteiten zijn er tendensen om bepaalde groepen woorden met een specifiek ander genus te associëren. Ik verwijs daarvoor, wat het Brussels aangaat, naar De Vriendt & De Schutter (*te verschijnen*).

Zowel in de Nederlandse standaardtaal als in het Brussels blijkt de tendens om <o> aan te nemen vooral sterk bij meerlettergrepige leenwoorden met eindklemtoon. Die neiging is bij mijn weten het eerst vastgesteld door Trefers-Daller, althans voor de tweelettergrepige leennomina. Voor beide taal-systemen (Brussels en Standaardnederlands) wijst het hier gerapporteerde onderzoek uit dat uitbreiding van de regel naar meer-dan-tweelettergrepige leennomina een heel serieuze optie is.

Toch heeft m.i. Van Marle overschot van gelijk als hij stelt dat de overeenkomst in syllabestructuur tussen de twee woordklassen niet kan volstaan als verklaring voor de parallele behandeling: daarvoor is de interne woordstructuur van de twee te verschillend. Daarom heb ik in het bovenstaande een

---

²⁸ De verdeling <m>-<v> lijkt hier wel bepaald te worden door wat in de zuidelijke dialecten algemeen is (vaak is dat het genus van het Frans), ook buiten het Brussels.

poging gedaan om een andere (eigenlijk beter: een bijkomende) grondslag te vinden. Het enige aspect dat ik met hard cijfermateriaal heb kunnen aantonen, is het feit dat twee- en meerlettergrepige woorden die zelf de basis vormen van een werkwoord met het element *-eren* een nog veel sterker uitgesproken tendens vertonen om <o> te worden. Dat is althans zo in het Nederlands; in het Brussels heb ik deze factor niet kunnen nagaan, cf. boven. Deze ‘gevoeligheid’ van aan verba gelieerde nomina delen de leennomina met de door Treffers-Daller genoemde tweelettergrepige nomina met een onbeklemtoond prefix (daarbij gaat het dan wel altijd om ‘eenvoudige’ werkwoorden op *-en*). Voor beide woordklassen is de tendens uiteindelijk ook op niet aan werkwoorden gekoppelde nomina overgedragen, bij de afleidingen weliswaar consequenter dan bij de leennomina.

Het feit is des te frappanter omdat leennomina en afleidingen met onbeklemtoond prefix ook in het Duits gelijk behandeld worden. In die taal heeft geen van beide substantivische woordcategorieën de stap naar <o> gezet: zowel de autochtone afgeleide nomina als de meerlettergrepige leenwoorden zijn in overdonderende meerderheid niet-<o> (meer specifiek meestal <m>).

Ter verklaring van de parallelle tussen de twee woordklassen (de autochtone en de heterochtone) kan worden aangevoerd dat in veel gevallen het substantivische grondwoord het genus overgenomen kan hebben van de vaak volledig of, tenminste wat het groundbegrip betreft, gelijkbetekenende infinitief (b.v. *het respect voor* = *het respecteren van*, *het protest* = *het protesteren*, *het decreet* ≈ *het decreteren* // *het gezang* = *het zingen*, *het ontslag* = *het ontslaan*, *het geneuzel* = *het neuzelen*, *het verslag* ≈ *het verslaan*). Ik wijs er nog eens op dat er daarvoor geen sprake van hoeft te zijn dat de regel van het autochtone type op de leenwoorden overgedragen zou zijn (de hypothese van Treffers-Daller): dezelfde structurele woordsoortkenmerken kunnen heel goed aanleiding gegeven hebben tot ontwikkeling van dezelfde tendentie.

Wat in elk geval een schaduw over de redenering blijft werpen, is dat de grote meerderheid van de twee- en meerlettergrepige leenwoorden geen werkwoord naast zich heeft in de Nederlandse standaardtaal (en wellicht nog veel minder in het Brussels); wat niet belet dat daarbij toch ook een vrij sterke neiging bestaat om <o> genus toe te kennen. Het feit dat die neiging minder sterk is, kan wel zo geïnterpreteerd worden, dat de tendens inderdaad bij de woorden met werkwoordelijke parallel ontstaan is, en zich pas later analogisch over de hele formele klasse is gaan verspreiden.

Het is duidelijk dat het boven gepresenteerde niet meer kan zijn dan een aanzet tot een definitief onderzoek, waarbij wellicht ook andere aspecten dan de analogie met gesubstantiveerde infinitieven een rol kunnen spelen (bij de woorden met de factio beginklemtoon b.v. de formele fonotactische analogie met bestaande autochtone woorden, cf. punt 4.3). Voor zo'n onderzoek is een veel ruimer corpus noodzakelijk dan wat hier gebruikt is.

Literatuur

- ANS²**. W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede herziene druk, 2 delen, Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers – Deurne: Wolters Plantyn, 1997.
- Bybee, Joan** (2001). *Phonology and Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, Greville** (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Schutter, Georges & Taldeman, Johan** (2009). 'Het genus van leenwoorden in de Vlaamse en Brabantse dialecten in België.' In L. Cornips & G. De Vogelaer (red.), *Perspectieven op het genus in het Nederlands*. Themanummer 22 van *Taal en Tongval*: 38-81.
- De Vriendt, Sera** (2004). *Brussels*. Reeks *Taal in Stad en Land*. Tiel: Lannoo.
- De Vriendt, Sera & De Schutter, Georges** (te verschijnen). 'Het genus van leenwoorden in het Brussels.' *Taal en Tongval* [bijdrage na externe referentie aanvaard].
- Treffers, Jeanine & Van den Hauwe, Jo** (1990). 'French Borrowings in Brussels Dutch.' *Sociolinguistica*, herausgegeben von Ulrich Ammon, Klaus J. Mattheier & Peter Nelde – 4. *Minderheiten und Sprachkontakt – Minorities and Language Contact – Minorités et Contact linguistique*: p. 84-97.
- Treffers-Daller, Jeanine** (1994). *Mixing two Languages – French-Dutch Contact in a Comparative Perspective*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Van Marle, Jaap** (2004). 'Nogmaals het genus van Franse leenwoorden in het Nederlands.' In Johan De Caluwe e.a. (red.), *Taldeman, Man van de taal, schatbewaarder van de taal*. Gent: Academia Press, p. 917-925.
- Verboven, Hans** (2007/2008). 'Ein anlautbedingter Genusunterschied zwischen Niederländisch und (Nieder-)Deutsch.' *Niederdeutsches Wort – Beiträge zur niederdeutschen Philologie*, 47/48: 149-157.